

Kapitola první

Pocházím z koutu země obklopeného mořem, výběžku zahaleného oblaky, jenž se mi jeví, když se mé mysli předeště povrch země s bezbřehým oceánem a neprobádanými kontinenty, jako zanedbatelná tečka v obřím celku. Přesto, když je tento kout položen na váhy duševní síly, výrazně převažuje krajiny mnohem rozlehlejší a početnější populací. Tak pravdivé to je, že jen lidská mysl dokázala stvořit vše, co bylo pro člověka dobré nebo veliké, a že příroda sloužila jen jako ministerský předseda této mysli. Anglie, nacházející se daleko na severu v kalném moři, nyní vchází do mých snů v podobě obrovské lodi s vynikající posádkou, jíž se podařilo zvládnout vichry a hrdě plout vlnami. V chlapeckých letech pro mě představovala celý vesmír. Když jsem stál na rodných kopcích a pohlížel na pláně a hory táhnoucí se na samou hranici mého vidění, poseté příbytky krajanů a podmaněné v úrodnost jejich prací, samotný střed země byl pro mě zasazen do tohoto místa a zbytek její koule pro mě nebyl ničím víc než pohádkou, na niž zapomenout by nedalo mé představivosti ani rozumu sebemenší práci.

Můj osud byl od samého začátku příkladem toho, jakou moc může mít nestálost nad proměnlivým chodem lidského života. S ohledem na sebe sama mohu říci, že šlo téměř o dědictví. Otec byl jedním z těch mužů, jimž příroda nadělila v hojnosti záviděníhodné dary vtipu a představivosti a posléze nechala bárku jeho života hnát větry, aniž by mu přidala rozumu coby kormidla nebo úsudku coby kormidelníka pro tuto plavbu.

Původu byl otec nejasného, ovšem okolnosti jej záhy přivedly do veřejné pozornosti a malý majetek zděděný po matce se brzy rozpustil ve skvostné scéně módy a přepychu, na niž hrál hlavní roli. Během krátkých let bezmyšlenkového mládí se mu dostávalo obdivu od urozených flákačů, dokonce i od mladého panovníka, jenž prchal před stranickými intrikami a náročnými královskými povinnostmi a v jeho společnosti vždy nacházel pobavení a rozptýlení ducha. Otcova puzení, nad nimiž on sám nikdy neměl kontroly, jej neustále přiváděla do potíží, z nichž jej mohla dostat pouze vynalézavost; a vršící se hromadu dluhů na čestné slovo i na úpis, která by jiného sehnula až k zemi, podpíral s veselým duchem a nezkrotným veselím; jeho společnost se stala tak nezbytnou u stolů a shromáždění bohatých, že se jeho zchátralost považovala za omluvitelnou a on sám byl přijímán s opojnými lichotkami.

Tento druh obliby, jako každý jiný, je však pomíjivý; a obtíže všeho druhu, s nimiž se musel potýkat, se zvyšovaly v děsivém poměru k nuzným prostředkům, které měl na to, aby se z nich vymanil. V takových časech mu přispěchal na pomoc král, jenž v otci nalézal zalíbení, a laskavě mu vyčinił; otec vroucně přislíbil, že se polepší, ale jeho společenské založení, bažení po obvyklé krmí obdivu a úplně nejvíce pak náklonnost k ďáblu hazardu, jenž se ho zcela zmocnil, učinily jeho dobrá předsevzetí prchavými, sliby planými. S čilou citlivostí vlastní svému temperamentu vycítil, že jeho moc v oslnivém okruhu uvažá. Král se oženil a povýšená rakouská princezna, jež se stala anglickou královnou, hlavou vši módy, pohlížela přísným okem na jeho nedostatky a s pohrdáním hleděla na city, jež k němu choval její královský choť. Otec cítil, že jeho pád se blíží, leč namísto toho, aby využil tohoto posledního klidu před bouří ke své záchraně, snažil se zapomenout na očekávané zlo přinášením ještě větších obětí božstvu rozkoše, klamavému a krutému arbitru jeho údělu.

Král, jenž byl člověkem vynikajícího rozpoložení, ale snadno se nechal ovládat, se nyní stal dychtivým učedníkem panovačné

choti. Ta jej postupně dovedla k tomu, že na otcovu nerozvážnost a bláhovosti pohlížel s neobyčejným nesouhlasem a později i se znechucením. Je pravda, že otcova přítomnost dokázala tato mračna vždy rozptýlit; jeho srdečná upřímnost, brilantní poznámky a důvěřivé chování byly neodolatelné: teprve když se vzdálil a znovu živené příběhy o jeho chybách kanuly do ucha jeho královského přítele, svůj vliv pozbyl. Královna nasadila všechen svůj um, aby tyto nepřítomnosti byly čím dál delší a aby se obvinění vůči otci hromadila. Nakonec byl král přiveden k tomu, že v otci spatřoval zdroj neustálého znepokojení a nahlédl, že za krátkodobou radost z jeho společnosti musí platit únavnými kázáními a ještě bolestnějšími výčty jeho výstřelků, jejichž pravdivost nemohl otec popřít. Výsledek byl takový, že se král rozhodl dát mu ještě jednu šanci a v případě neúspěchu ho zapudit navždy.

Musel to být výjev neobyčejně zajímavý a plný vzrušených vášní. Mocný panovník, známý svou dobrotou, jež jej učinila trpělivým, teď majestátní ve svém kárání, střídaje prosby s výčitkami, zapřísahal přítele, aby se věnoval svým skutečným zájmům, aby se rozhodně vyhýbal oněm půvabům, které ho ve skutečnosti rychle opouštěly, a aby své nemalé schopnosti napřel na pole, jež jej bude hodno a na němž mu on, jeho panovník, bude oporou, záštitou a průkopníkem. Otec cítil tu laskavost a skutečně na okamžik se před ním začaly vznášet ctižádostivé sny; pomyslel si tehdy, že je záhodno vyměnit současné záliby za povinnosti vznešenější. S upřímností a vřelostí tedy složil požadovaný slib: jakožto výraz pokračující přízně dostal od svého královského pána obnos peněz, aby mohl umořit ty nejpalčivější dluhy a pod dobrou záštitou vstoupit na novou dráhu. Ještě téhož večera, jsa stále pln vděčnosti a dobrého odhodlání, celý tento obnos, jedenkrát znásobený, prohrál u karetního stolu. V touze napravit první ztráty otec riskoval zdvojováním sázek, a tak upadl do dluhu, který naprosto nedokázal splatit. Takto zahanben se neodvážil znovu obrátit na krále, pročež se otočil zády k Londýnu, jeho falešným rozkoším

a na ně se lepícím strážním; a s chudobou coby svým jediným společníkem se pohřbil do samoty uprostřed cumberlandských kopců a jezer. Jeho vtip, duchaplné poznámky, vzpomínky na někdejší přitažlivost, úchvatné způsoby a společenské nadání utkvěly dlouho v paměti a předávaly se od úst k ústům. Optejte se, kde je tento milec módy, tento společník urozených, tento vynikající paprsek, jenž zlatil neobvyklou krásou shromáždění zdvořilých a veselých – a dozvíte se, že jej zahalila mračna, že to je ztracený člověk; nikoho nenapadlo, že by rozkoš měl splatit skutečnou službou, anebo že by někdejší dlouhá vláda pronikavého vtipu zasluhovala penzi. Král jeho nepřítomnosti želel; rád opakoval jeho průpovídky, vyprávěl dobrodružství, která spolu prožili, vynášel jeho nadání – ale zde vzpomínka končila.

Mezitím otec, zapomenut, zapomenout nedokázal. Bědoval ztrátu toho, co pro něj bylo nezbytnější než vzduch nebo potrava – vzrušení rozkoše, obdiv urozených, přepychový a uhlazený život těch velkých. Důsledkem byla nervová horečka, během níž jej ošetřovala dcera chudého domkáře, pod jehož střechou se ubytoval. Byla rozkošná, jemná, a především se k němu chovala laskavě; nemůže vzbuzovat údiv, že idol ušlechtilé krásy se dokonce i ve svém padlém stavu jevil neurozené dívce z venkovské chalupy jako bytost povznesené a úžasné přirozenosti. Jejich vzájemná náklonnost vedla k nešťastnému manželství, jehož já jsem plodem.

I přes něhu a vlídnost matky si otec dál protivil svůj upadlý stav. Jsa nenaviklý práci, nevěděl, jakým způsobem by mohl přispět k podpoře rozrůstající se rodiny. Občas přemýšlel o tom, že by se obrátil na krále, jenže hrdost a hanba jej od toho na chvíli zdržely, a než se okolnosti staly tak naléhavé, že od něj vyžadovaly nějakou námahu, zemřel. Jednu krátkou chvíli před touto katastrofou pohlédl do budoucnosti a s úzkostí přemítal o zoufalé situaci, v níž se ocitne jeho žena a děti. Jako poslední pokus adresoval králi dopis, plný dojemné výmluvnosti a občasných záblesků onoho jiskřivého ducha, jenž byl jeho

nedílnou součástí. Vdovu a sirotky odkazoval přátelství svého královského pána a vyjadřoval spokojenost, že tímto způsobem je jejich blahobyť zajištěn po jeho smrti lépe, než by byl za jeho života. Tento dopis svěřil do péče šlechtice, který, jak nepochyboval, mu prokáže poslední a nenákladnou službu tím, že ho doručí do králových rukou.

Zemřel v dluhu a jeho drobný majetek okamžitě zabavili věřitelé. Moje matka, zcela bez prostředků a tížena dvěma dětmi, čekala týden za týdnem, měsíc za měsícem v úzkostném očekávání odpovědi, která však nikdy nedorazila. Nepoznala v životě nic jiného než chalupu vlastního otce a jediným příkladem majestátnosti jí byla venkovská šlechtická usedlost. Během otcova života se seznámila se jmény královské rodiny a dvorského okruhu; leč tyto věci, neslučitelné s její osobní zkušeností, se po odchodu toho, kdo jim dodával hmatatelnosti a skutečnosti, jeví jako neurčité a neskutečné. Pokud by za jakýchkoli okolností našla dostatečnou odvalu obrátit se na urozené osoby zmiňované jejím manželem, neúspěch jeho vlastní žádosti by jí přiměl takovou myšlenku zaplašit. Nevěděla tak žádného úniku ze strašlivé bídy: ze smutné setrvalosti nedostatku a nouze ji tak nakonec vysvobodily věčná starost, spojená se smutkem ze ztráty úžasného člověka, na něhož vzpomínala s vřelým obdivem, tvrdá práce a přirozeně křehké zdraví.

Ve zvlášť zoufalém stavu se nacházela osiřelá dívka. Její vlastní otec byl přistěhovalc z jiné části země a dávno již zemřel. Děti neměly jediného příbuzného, který by se jich ujal: byli to vydědenci, chudáci, bytosti bez přátel, pro něž to nejskrovnější slitování bylo laskavostí a s nimiž bylo zacházeno jako s dětmi námezdních zemědělských rolníků, avšak chudších než ostatní, kteří je po své smrti zanechali coby nevděčný odkaz dobročinnosti země.

Mně, staršímu z obou sourozenců, bylo pět let, když matka zemřela. Vzpomínka na rozhovory rodičů a sdělení, která se mi matka pokoušela vštípit do paměti ohledně otcových přátel,

v nepatrné naději, že bych jednoho dne v budoucnosti mohl z takového vědění mít nějaký prospěch, se mi vznášela v mysli jako neurčitý sen. Osvojiil jsem si představu, že se od svých ochránců a společníků liším, že nad ně vynikám, ale nevěděl jsem jak nebo proč. Provázel mě pocit ublížení, spojený se jménem krále a urozených, leč z takových pocitů jsem nedokázal vyvodit žádné závěry, které by mi sloužily jako vodítko k jednání. Vůbec poprvé si sama sebe uvědomuji coby bezbranného sirotka uprostřed cumberlandských údolí a kopců. Sloužil jsem tehdy u statkáře a s holí v ruce a psem po boku jsem pásal početné stádo na blízkých výšinách. Chválu na takový život rozhodně pět nemohu, neboť strážně výrazně převyšovaly radosti. Byla v něm svoboda, blízkost přírodě a lehkomyšlná samota; ale tyto příznaky, jakkoli romantické, neladily s láskou k činu a touhou po lidském soucítění, jež jsou tak charakteristické pro mládí. Péče o stádo ani změna ročních období nedokázaly mého dychtivého ducha zkrotit; můj život venku a volný čas byla pokušení, která mě vedla k tomu nedbat zákona. Spolčoval jsem se s ostatními, kteří též jako já byli bez přátel; utvořil jsem z nich tlupu, stal se jejich náčelníkem a kapitánem. Všichni jsme byli pastýři, a zatímco se naše stáda pásala na pastvinách, plánovali a prováděli jsme nesčetné zlomyslné rošťárny, které na nás přivolávaly hněv a pomstu venkovanů. Já byl vůdcem a ochráncem svých druhů, a jak se mi mezi nimi dostávalo uznání, jejich přestupky se přičítaly mně. Ale zatímco jsem v hrdinském duchu za ně podstupoval tresty a snášel bolest, jako odměnu jsem si nárokoval jejich chválu a poslušnost.

V takové škole se mé ustrojení stalo drsným, leč pevným. Touha po obdivu a malá schopnost sebeovládání, které jsem zdědil po otci, ze mě učinily člověka odvážného a lehkomyšlného. Byl jsem drsný jako živly a primitivní jako zvířata, o která jsem se staral. Často jsem se s nimi srovnával, a když jsem zjistil, že má hlavní nadřazenost nad nimi spočívá v síle, záhy jsem sebe sama přesvědčil, že jen silou jsem podřízený

nejvýznamnějším mocnářům světa. Takto nevzdělán ve vytríbené filosofii a pronásledován neutuchajícím pocitem úpadku ze svého skutečného postavení ve společnosti, jsem se toulal mezi kopci civilizované Anglie, stejně neotesaný divoch jako vlkem odkojený zakladatel Říma. Vyznával jsem jen jediný zákon, zákon silnějšího, a mou největší ctností bylo nikdy se nepoddat.

Dovolte mi trochu se odchýlit od verdiktu, který jsem nad sebou právě vyřkl. Když matka umírala, tak společně s dalšími zpola zapomenutými nebo zpronevěřenými ponaučeními svěřila s vážným naléháním do mého opatrovnictví své druhé dítko; a tuto jednu jedinou povinnost jsem vykonával, jak nejlépe jsem dokázal, s veškerým zápalem a citem, jehož byla má přirozenost schopna. Sestra byla o tři roky mladší než já; pečoval jsem o ni jako novorozeně, a i když nám rozdílnost našich pohlaví do značné míry vnutila jiné činnosti, zůstávala i nadále předmětem mé starostlivé lásky. Coby sirotky v pravém smyslu toho slova jsme byli nejchudší mezi chudými, opovrhovaní mezi nectěnými. Pokud mně odvaha a troufalost vydobily jistý uctivý odpor, jí její mládí a pohlaví, ježto nevyvolávaly něhu, když by ji ukázaly jako slabou, byly zdrojem nesčetných ponižení; a její vlastní ustrojení bylo takové, že zmenšovalo zlé účinky nízkého postavení.

Byla to jedinečná bytost a stejně jako já zdědila hodně ze zvláštní povahy našeho otce. Již vzhledem působila velice výrazně: oči neměla tmavé, ale neproniknutelně hluboké; v jejich oduševnělém pohledu jako byste objevovali prostor za prostorem, jako byste měli pocit, že duše, jež je jejich duší, obsahuje ve svém obzoru celý vesmír myšlení. Byla bledá a plavá, zlaté vlasy jí na spáncích vytvářely chumle, jejichž výrazný odstín ostře kontrastoval s živým mramorem níže. Hrubé venkovské šaty, na první pohled jen velmi málo ladící s jemností citu vyzařovanou její tváří, přesto s ní zvláštním způsobem ladily. Byla jako jeden z Guidových svatých, v srdci i v pohledu měla nebesa, takže kdykoli jste ji spatřili, přemýšleli jste pouze o tom, co

je uvnitř, a šaty, ba dokonce i rysy tváře byly druhotné vedle myslí zářící v jejich výrazu.

Přesto však, jakkoli rozkošná a plná vznešeného citu, má nebohá Perdita² (toto rozmarné jméno totiž dostala od své umírající matky) nebyla svým ustrojením žádná světiice. Chovala se chladně a odtaziť. Pokud by byla bývala vychována těmi, kdo by na ni pohlíželi s citem, pak by mohla být jiná; ale coby nemilovaná a zanedbávaná splácela nedostatek laskavosti nedůvěrou a mlčením. Chovala se podřízeně vůči těm, kdo nad ní měli autoritu, leč výraz její tváře neustále halil mrak; jako kdyby očekávala nepřátelství od každého, kdo se k ní jen přiblíží, a stejný pocit vedl i její jednání. Jakkoli to jen šlo, trávila svůj čas o samotě. Odcházela do těch nejméně navštěvovaných míst, šplhala do nebezpečných výšin, aby se na těchto ne navštěvovaných místech zahalila samotou. Často trávila celé hodiny chozením po lesních cestách; pletla věnečky z květin a břečtanu nebo sledovala mihotání stínu na listech; jindy usedla u potůčku a jak jí plynuly myšlenky, házela do vody květiny nebo kamínky, a sledovala, jak tamty plavou a tamty se zase potápějí; anebo posílala po hladině lodičky vyrobené z kůry stromů nebo listí, s pírkem namísto plachty, a upřeně pozorovala plavbu svého výtvaru mezi peřejemi a mělčinami potůčku. Její čilá představitivost mezitím sprádala tisícovku kombinací. Snila o „dobrodružstvích na moři i na souši“,³ zcela se do těchto svých toulek ponořila a k nudným podrobnostem běžného života se vracela jen s nechutí.

Oním mrakem, jenž halil její výtečnost, byla chudoba, a vše, co v ní bylo dobré, jako by scházelo nedostatkem vlídné rosy citu. Dokonce neměla ani tu výhodu jako já, aby si pamatovala své rodiče; přimkla se proto ke mně, svému bratru, jakožto jedinému příteli, ovšem toto její spojení se mnou jen zvýšilo

2 Narážka na Perditu ze *Zimní pohádky*, která se narodí jako princezna, je vychována jako pastýřka a uznání svého původu se dočká až na konci hry.

3 *Othello*, 1.3.135. (překlad Martin Hilský)

nechuť, již k ní cítili její ochránci, a každou její chybu zvětšilo do podoby zločinu. Pokud by bývala byla vychována v oné sféře života, na kterou byl uzpůsoben jemný rámec její mysli a osobnosti, jistě by se stala téměř předmětem obdivu, neboť její ctnosti byly stejně význačné jako její nedostatky. Všechno to nadání, které zušlechťovalo krev jejího otce, se jasně projevovalo i v krvi její; žilami jí proudilo příliš štědrosti; lstivost, závist nebo zlomyslnost byly protiklady její přirozenosti; její vzezření, nasvícené přátelským citem, by klidně mohlo patřit královně národů: oči měla jasná, výraz nebojácný.

Ačkoli jsme svou situaci a založením byli od obvyklých forem společenského styku odtrženi téměř stejnou měrou, vyvinuli jsme se v ostrý protiklad jeden druhého. Já vždy vyžadoval povzbuzení v podobě společnosti a potlesku, Perdita si vystačila úplně sama. Já byl navzdory svým zákona nedbajícím zvykům společenský, ona samotářka. Já svůj život trávil vprostřed hmatatelných skutečností, ona ve snu. O mně by dokonce bylo možné říct, že jsem miloval své nepřátele, neboť tím, jak mě provokovali, dodávali mi pocitu štěstí; Perdita téměř neměla ráda vlastní přátele, neboť jí narušovali snivé nálady. Všechny mé pocity, dokonce i pocity radosti a vítězství, se proměňovaly v zahořklost, pokud na nich neměl účast někdo jiný; Perdita dokonce i v radosti utíkala do samoty, a tak dokázala trávit den po dni, kdy nedávala najevo žádný ze svých citů, ani nehledala soucitu v jiné duši. Ale přesto dokázala milovat a něžně dlít na pohledu a hlasu člověka, jehož považovala za přítele, zatímco její chování vyjadřovalo ten nejchladnější odstup. Počitek se u ní stával citem a nikdy nemluvila dříve, než své vjemy vnějších předmětů nepromísila s vjemy, které byly vlastní její mysli. Byla jako úrodná půda, jež nasává nebeský vzduch a rosu a znovu je dává světlu v nejrozkošnějších podobách ovocných plodů a květin; ale často byla stejně temná a drsná jako tato půda, zrytá rýčem, obsahující v sobě novou, dosud nespátřenou setbu.